

Senzory na bázi polarizovatelného rozhraní elektrolytů

Vladimír Mareček

Ústav fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského AV ČR, v.v.i.

I. Rozhraní dvou nemísitelných roztoků elektrolytů

1. Typy systémů
2. Typy reakcí
3. Vlastnosti rozhraní a vývoj metodiky
4. Kinetika reakce přenosu iontů

II. Analytické aplikace

1. Elektrolytová kapková elektroda
2. Detektor pro průtokový systém
3. Voltametrie usnadněného přenosu náboje
4. Stanovení monensinu a lasalocidu na agarové elektrodě

Rozhraní dvou nemísitelných roztoků elektrolytů

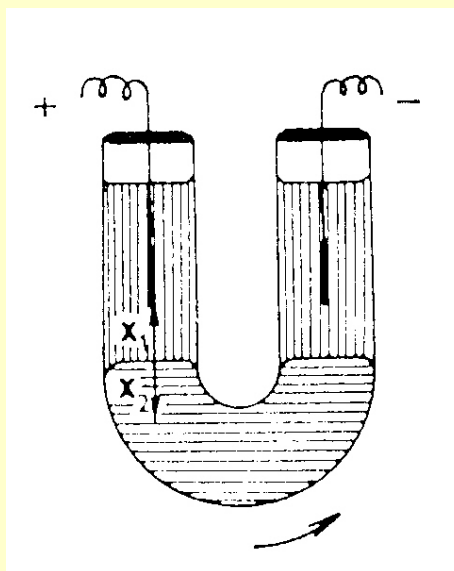
1902 – W. Nernst, E.H. Riesenfeld

R. Beutner

R.R. Dean

K.F. Bonhoeffer, M. Kahlweit

F.M. Karpfen, J. Randles

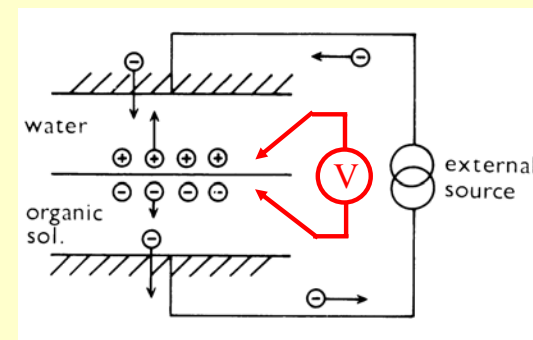
Vodná fáze | organická fáze

Změny koncentrace iontů
při průchodu proudu

1939 – E.J.W. Verwey, K.F. Niessen: Struktura rozhraní

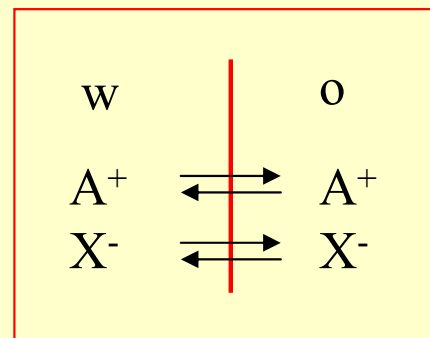
1956 – J. Guastalla, C. Gavach: Povrchové napětí, polarizace rozhraní

1977 – J. Koryta: Koncept ideálně polarizovaného rozhraní - ITIES

1979 – Z. Samec, J. Weber, V. Mareček: Reversibilní voltamogram přenosu Cs^+

1. Binární elektrolyt AX

Distribuční potenciál:

$$\Delta^w_o \phi = \phi_w - \phi_o = (\Delta^w_o \phi^0_+ + \Delta^w_o \phi^0_-)/2 + (RT/2F) \ln(\gamma^w_+ \gamma^o_- / \gamma^o_+ \gamma^w_-)$$

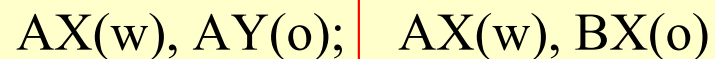
- nezávisí na koncentraci elektrolytu
- nezávisí na stupni disociace
- závisí na hodnotě standardní Gibbsovy energie přenosu $\Delta G^{0,w \rightarrow o}_{tr,i}$

$$\Delta^w_o \phi^0_i = (\mu^{0,w}_i - \mu^{0,o}_i) / z_i F = \Delta G^{0,w \rightarrow o}_{tr,i} / z_i F$$

Nepolarizovatelné rozhraní – nelze polarizovat z vnějšku

Polarizaci rozhraní způsobenou distribucí elektrolytu lze využít jako hnací sílu pro řízený přenos nabitých částic

2. Elektrolyt se společným iontem

Předpoklad:

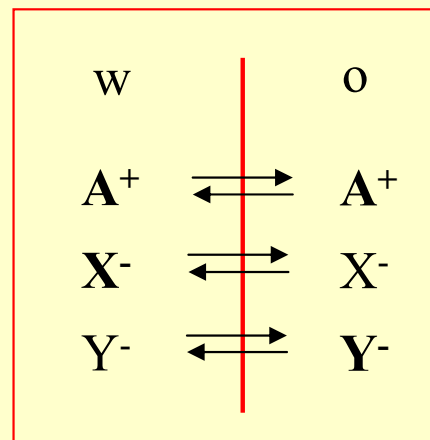
$$\Delta^w_o \phi_X^0 \ll \Delta^w_o \phi_A^0 \ll \Delta^w_o \phi_Y^0$$

=> rovnovážný potenciál je určen rovnováhou iontu A^+

$$\Delta^w_o \phi = \Delta^w_o \phi_A^0 + (RT/z_A F) \ln (a_A^o/a_A^w)$$

Potenciálový rozdíl závisí na poměru koncentrací iontu A^+ ve fázích w a o

Iontově-selektivní elektroda reverzibilní ke kationu A^+ , referentní elektroda

3. Jiný elektrolyt v každé z fází

Předpoklad:

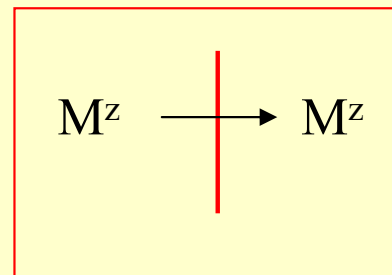
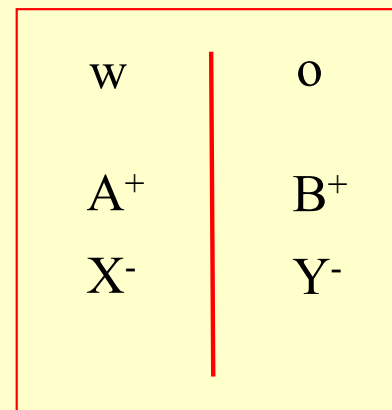
$$\Delta G^{0,w \rightarrow o}_{tr,A}, \Delta G^{0,w \rightarrow o}_{tr,X} \rightarrow \infty$$

$$\Delta G^{0,w \rightarrow o}_{tr,B}, \Delta G^{0,w \rightarrow o}_{tr,Y} \rightarrow -\infty$$

=> ideálně polarizované rozhraní

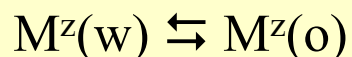
Lze sledovat přenos iontu M, jestliže platí:

$$\max(\Delta^w_o \phi^0_B, \Delta^w_o \phi^0_X) \ll \Delta^w_o \phi^0_M \ll \min(\Delta^w_o \phi^0_A, \Delta^w_o \phi^0_Y)$$

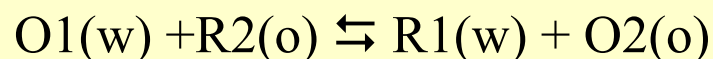

Využití elektrochemických metod ke sledování přenosu náboje přes rozhraní

1. Jednoduchý přenos iontu z fáze w do fáze o

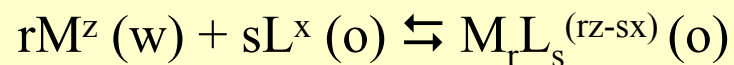

2. Přenos elektronu mezi redox páry ve fázi w a o

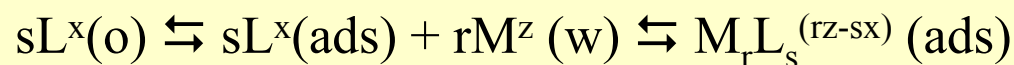

Kombinace s předřadnými či následnými chemickými reakcemi: CE, EC, ECE atd.

3. Usnadněný přenos iontu M^z tvorbou asociátu nebo komplexu na rozhraní

4. Adsorpce produktu reakce na rozhraní

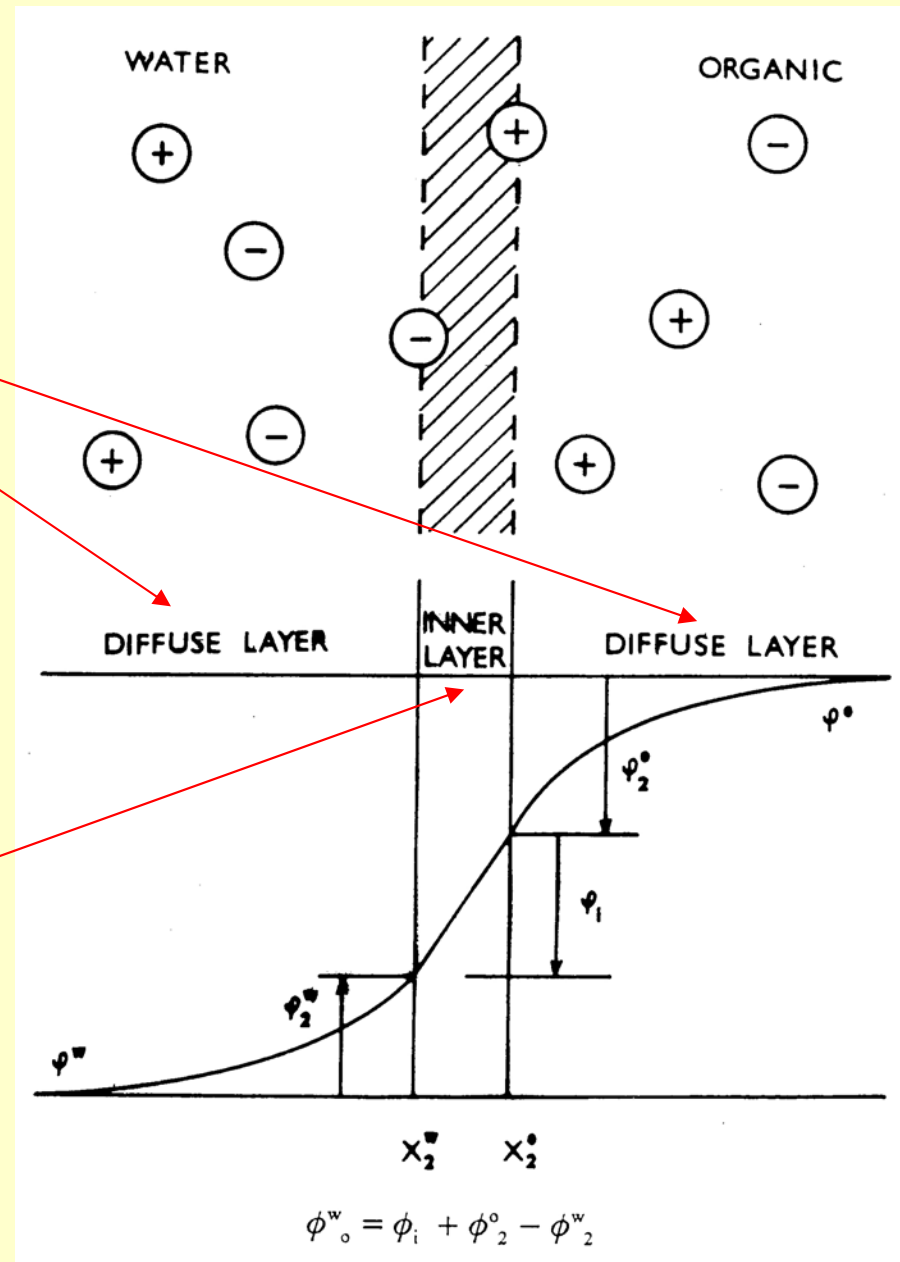

Vlastnosti rozhraní

Struktura rozhraní

1939 – E.J.W. Verwey, K.F. Niessen:

Struktura rozhraní

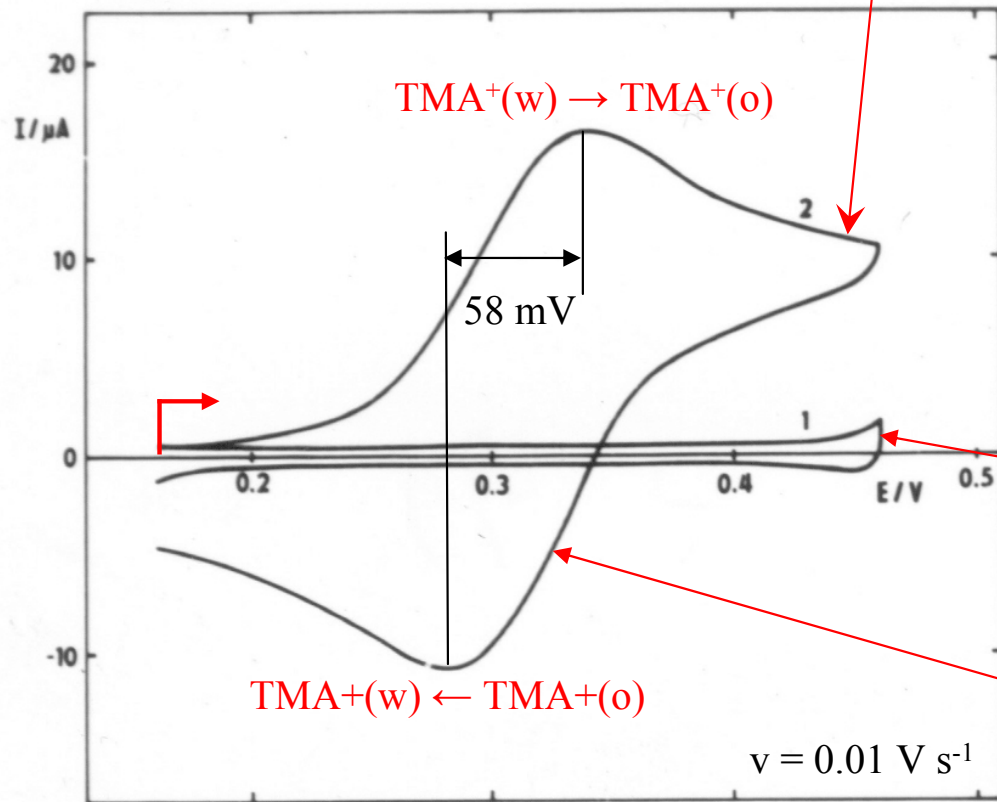
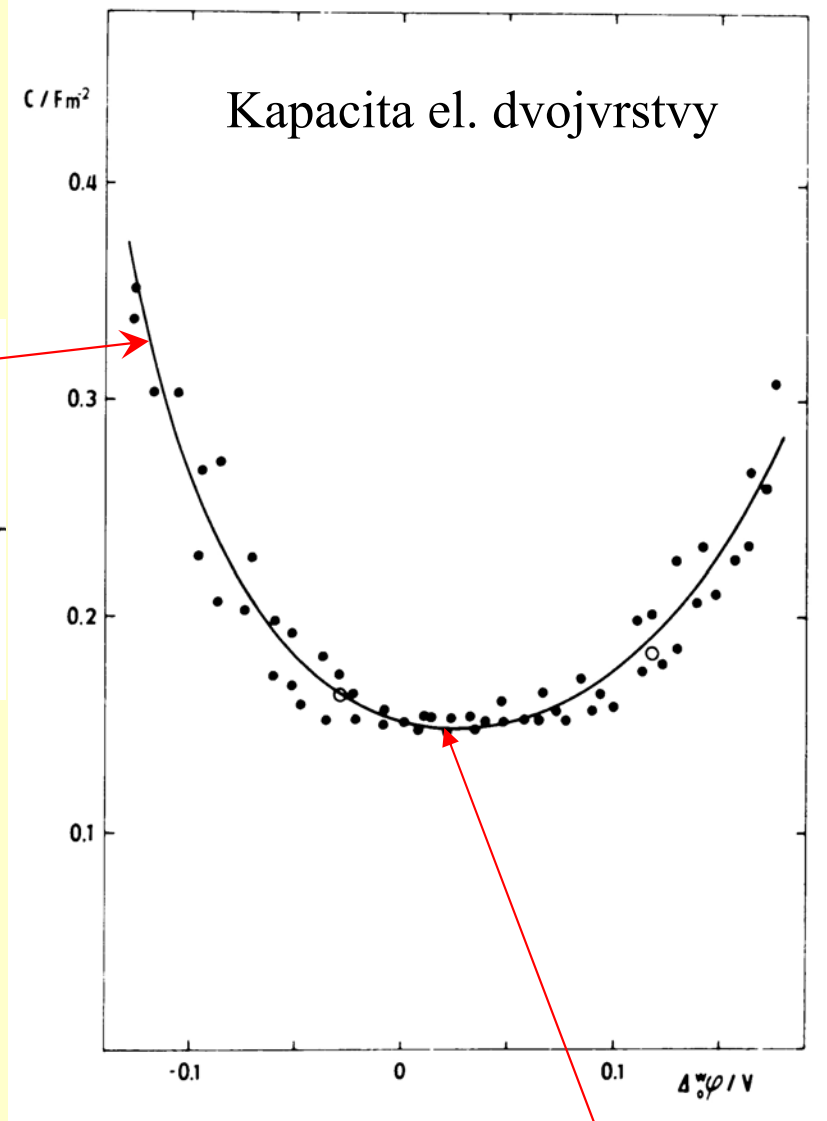
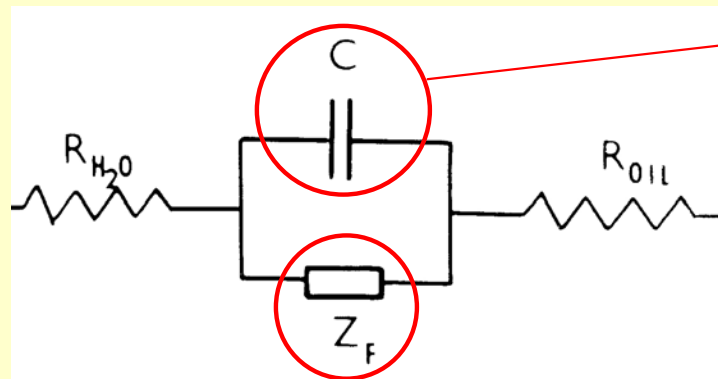

1956 – J. Guastalla, C. Gavach:

Povrchové napětí, polarizace rozhraní

Vlastnosti rozhraní

Přenos náboje

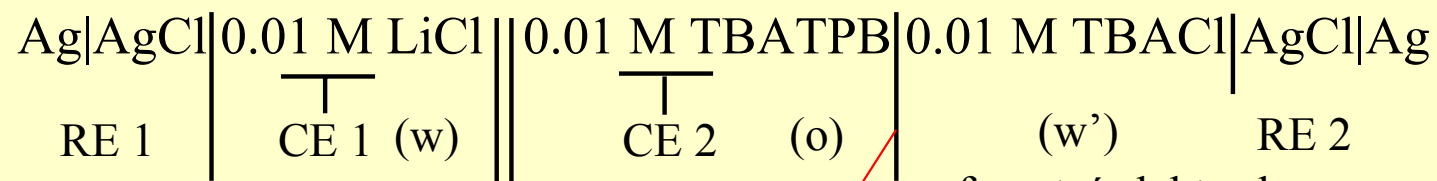

Základní elektrolyty: 0.05 M a 0.01 M NaBr(w), TBATPB(o)

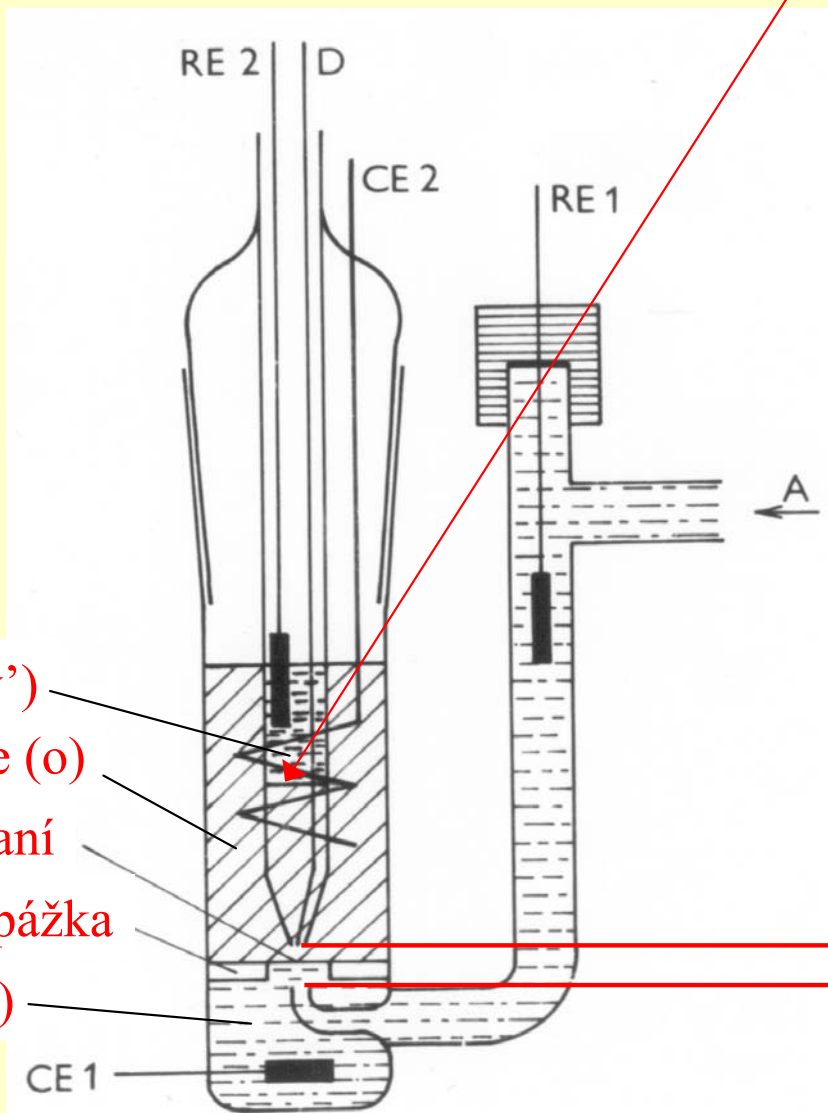
přídavek 0.8 mM TMA TPB(w)

Čtyřelektrodová elektrolytická nádoba se stacionárním rozhraním

referentní elektroda pro organickou fázi

vodná fáze (w')

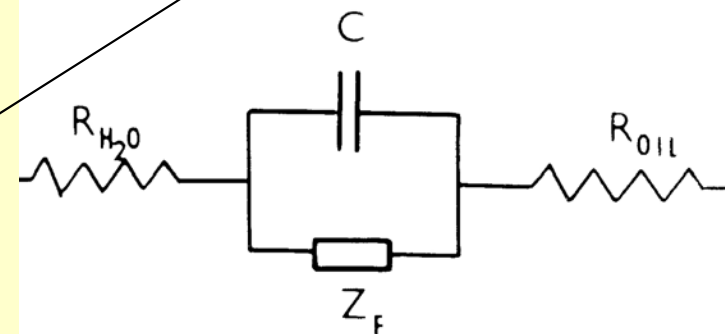
organická fáze (o)

kapalné rozhraní

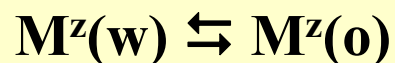
skleněná přepážka

vodná fáze (w)

měřené napětí

Kinetika reakce přenosu iontů

$$I/zFA = k^{w \rightarrow o} c_M(w) - k^{o \rightarrow w} c_M(o)$$

$$k^{w \rightarrow o} = k^{o \rightarrow w} \exp[zF(E-E^0)/RT]$$

$$k_{app}^0 = k^{w \rightarrow o}(E=E^0) = k^{o \rightarrow w}(E=E^0)$$

Hodnota rychlostní konstanty přenosu tetraethylamonného iontu /cm s⁻¹

1975

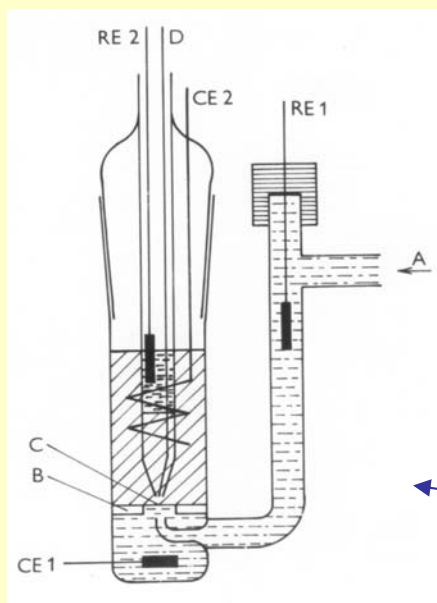
$$k = 2.3 \times 10^{-3}$$

1986

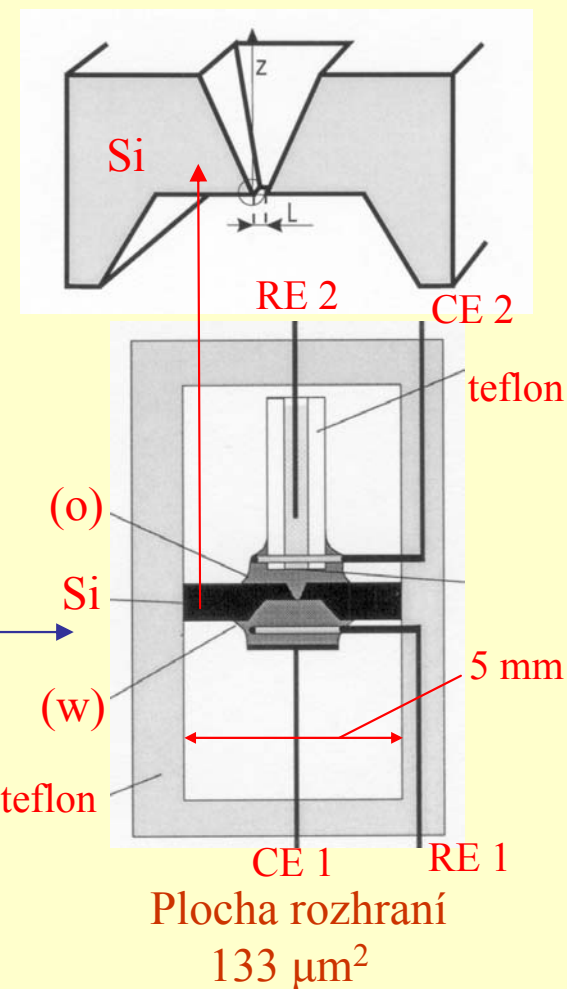
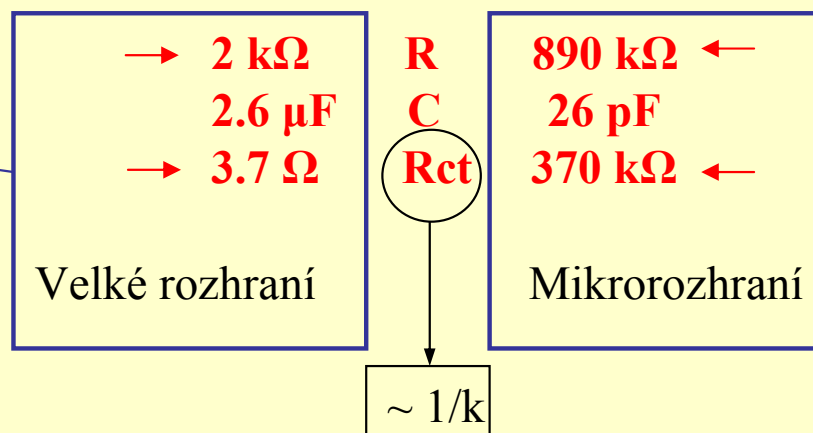
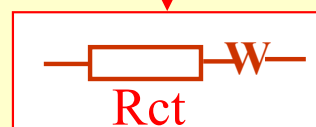
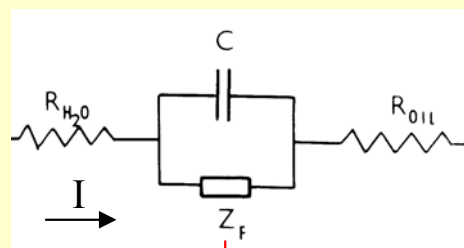
$$k = 3.7 \times 10^{-2}$$

1996

$$k = 2.75 \times 10^{-1}$$

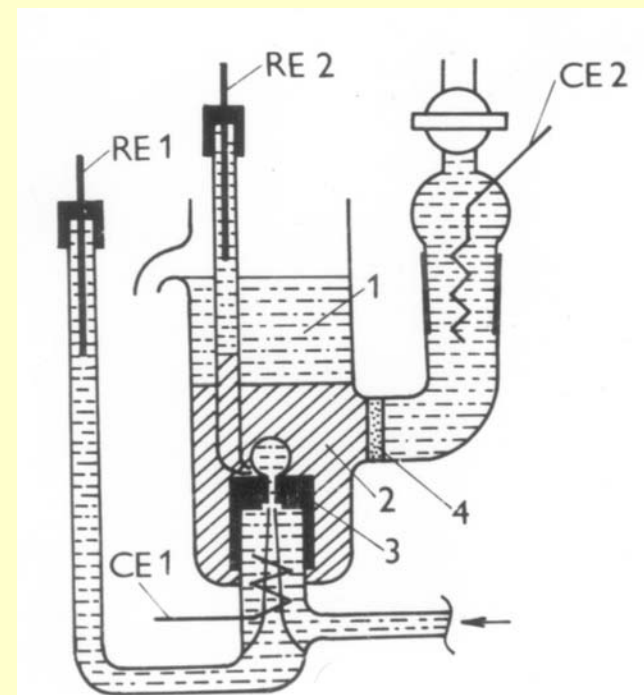
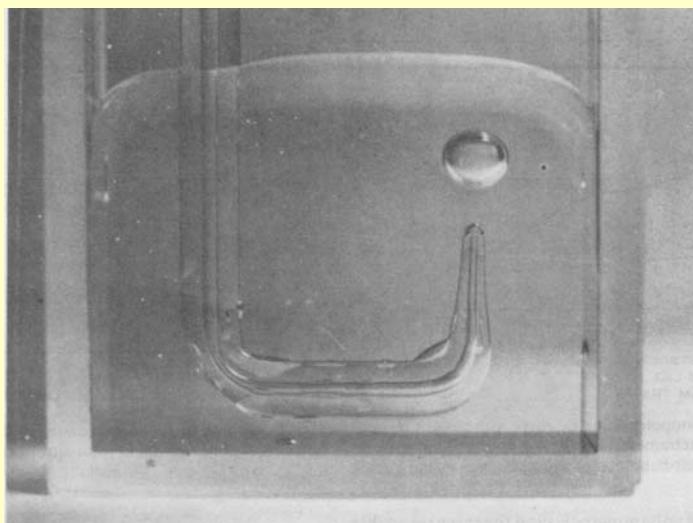

Plocha rozhraní
13 mm²

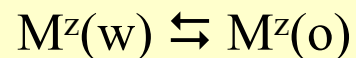

Plocha rozhraní
133 μm²

Polarografie s elektrolytovou kapkovou elektrodou

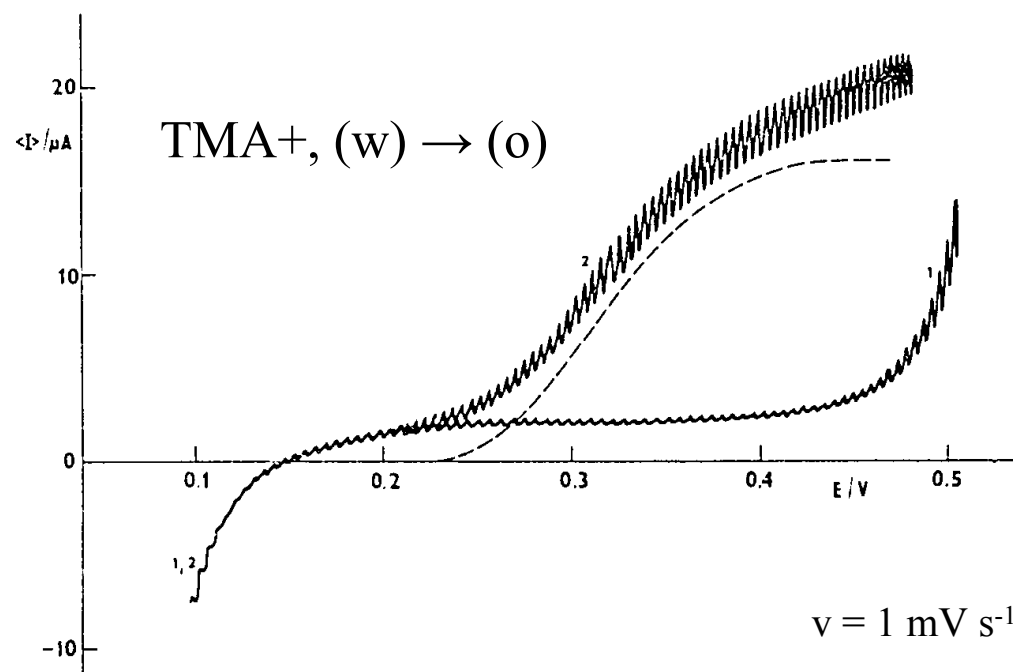

Jednoduchý přenos iontu

Organická fáze: 0.05 M TBATPB (nb)

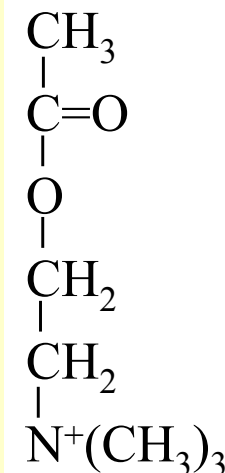
Vodná fáze: 0.05 M LiCl, 1 M $Mg(SO_4)_2$
0.5 mM TMACl

Detektor pro průtokový systém

Mechanická stabilizace kapalných fází pomocí gelotvorné látky

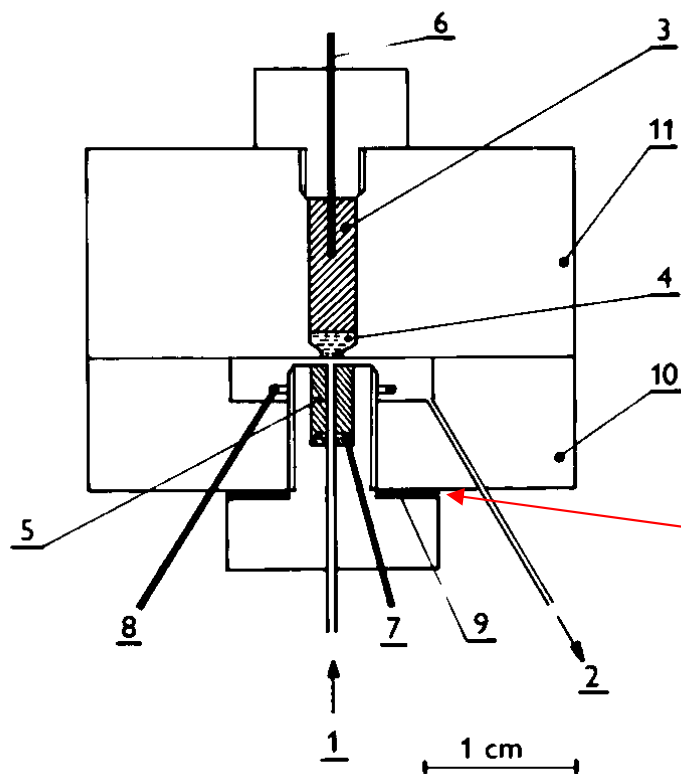
Ag AgCl	0.01 M LiCl 3% Agar(w)	mobilní fáze 	0.05 M TBATPB 20% PVC(nb)	0.05 M TBACl 3% Agar(w')	AgCl Ag
7	5	1 8 2	4	3	6
		CE			

Stanovení acetylcholinu

DP polarografie v průtokovém systému

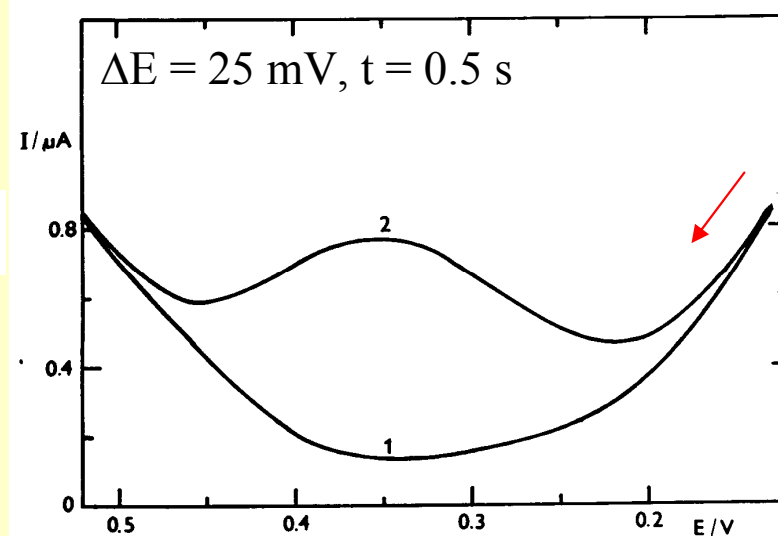
mobilní fáze: 0.01 M LiCl
 5×10^{-5} M ACH⁺
 průtok $0.3 \text{ cm}^3 \text{ min}^{-1}$, $v = 5 \text{ mV s}^{-1}$

plocha = 3.14 mm^2

podložka 0.07 mm

objem < $0.3 \mu\text{l}$

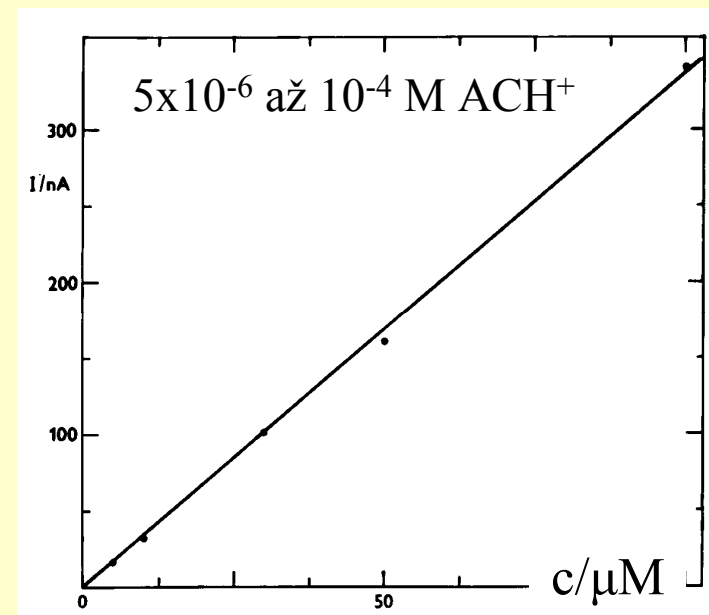
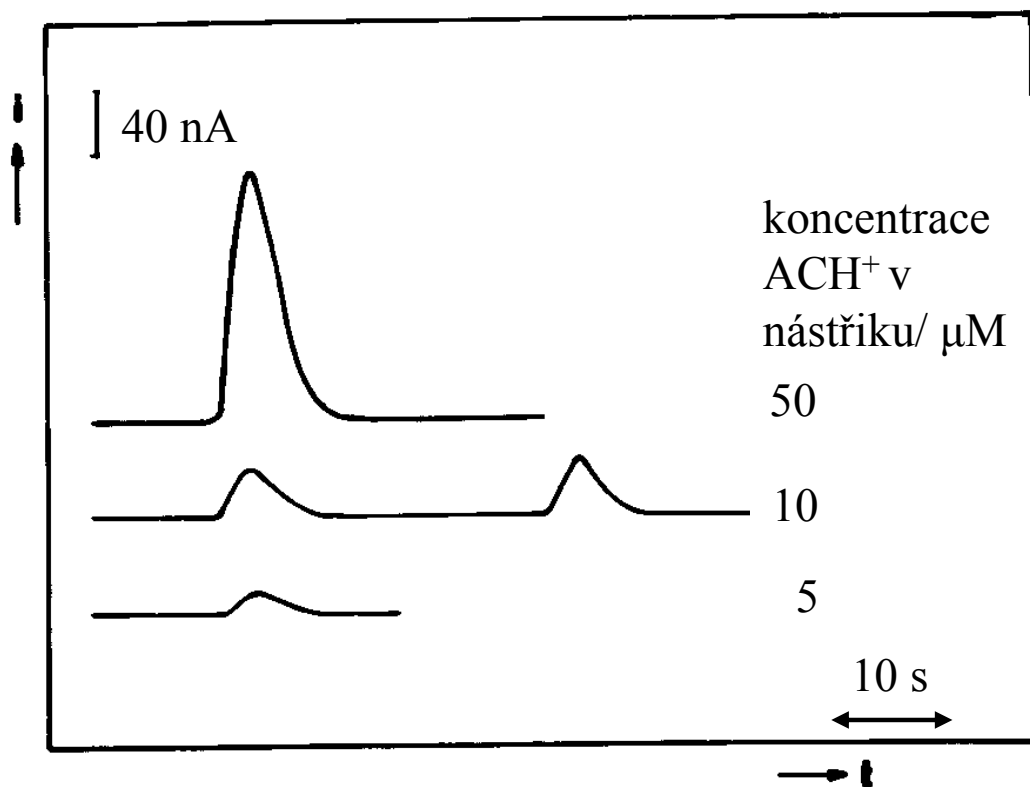

Detektor pro průtokový systém

Stanovení acetylcholinu v průtokovém systému

DPP pulzy $\Delta E = 25$ mV, $t = 0.5$ s při konstantním potenciálu $E = 0.36$ V (potenciál píku)

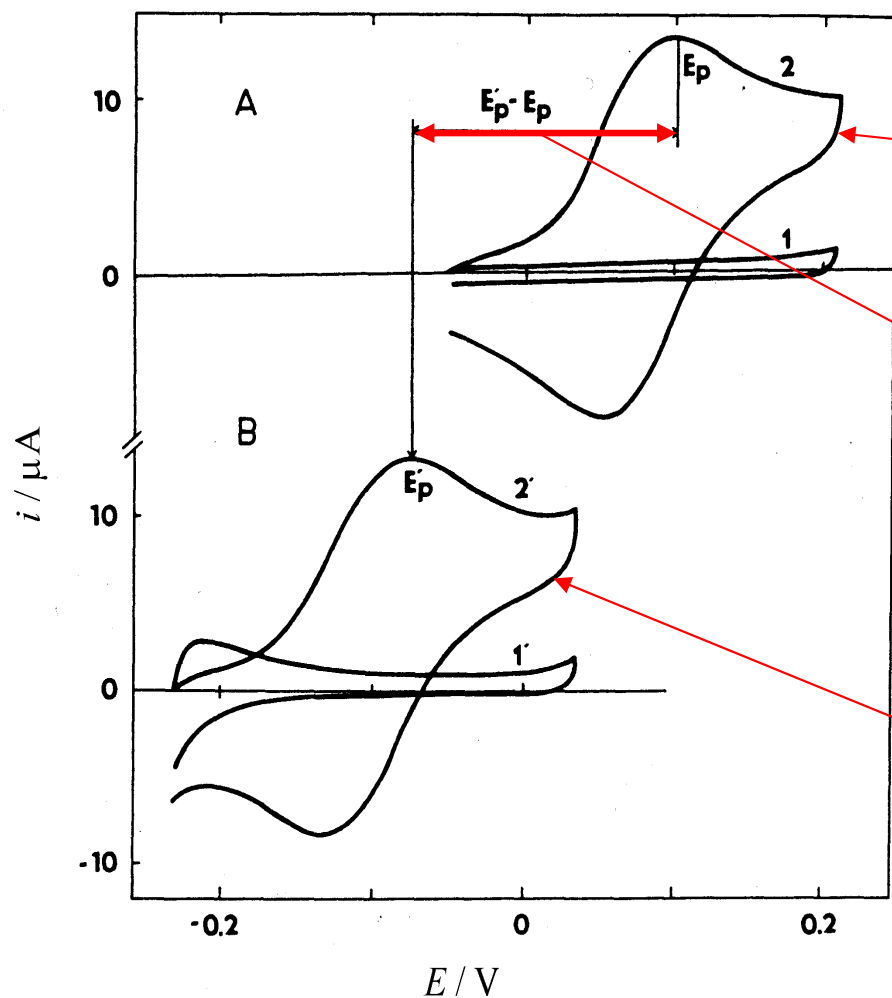
Vnitřní průměr kapiláry 0.5 mm, délka vzorkovací smyčky 50 cm
k dosažení 90 % proudového signálu bylo zapotřebí 35 μ l, t.j odezva systému méně než 1.5 s
průtok 1.6 cm³ min⁻¹, nástřik vzorku 100 μ l

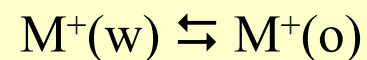
Usnadněný přenos náboje

Posun potenciálu v důsledku předřazené chemické reakce – tvorba komplexu

- Limitní případy: 1. koncentrace iontu větší než koncentrace ligandu, $c_M \gg c_L$
 2. koncentrace ligandu větší než koncentrace iontu, $c_L \gg c_M$

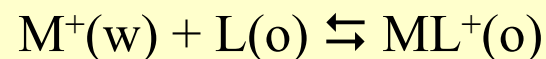

Reversibilní voltamogramy, jednomocný kation

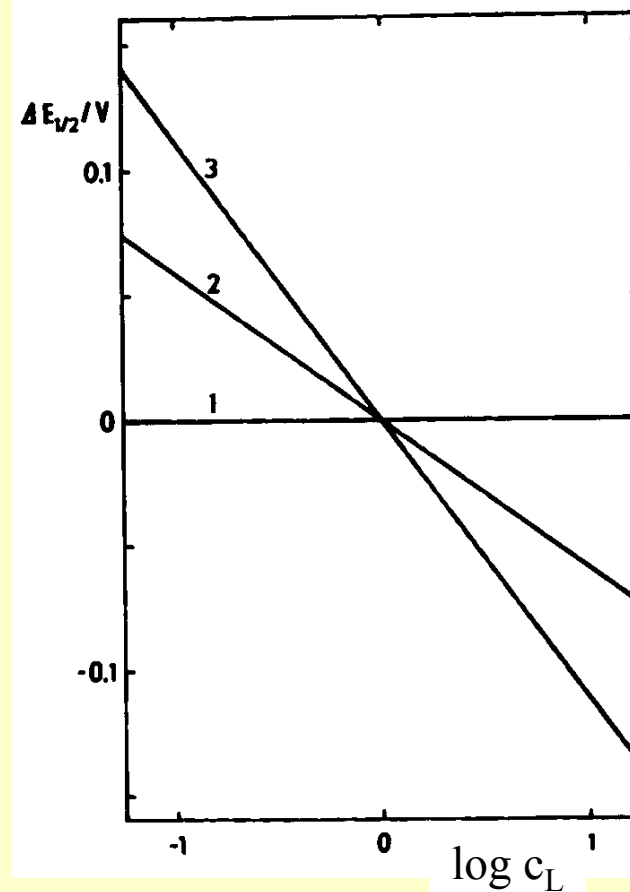
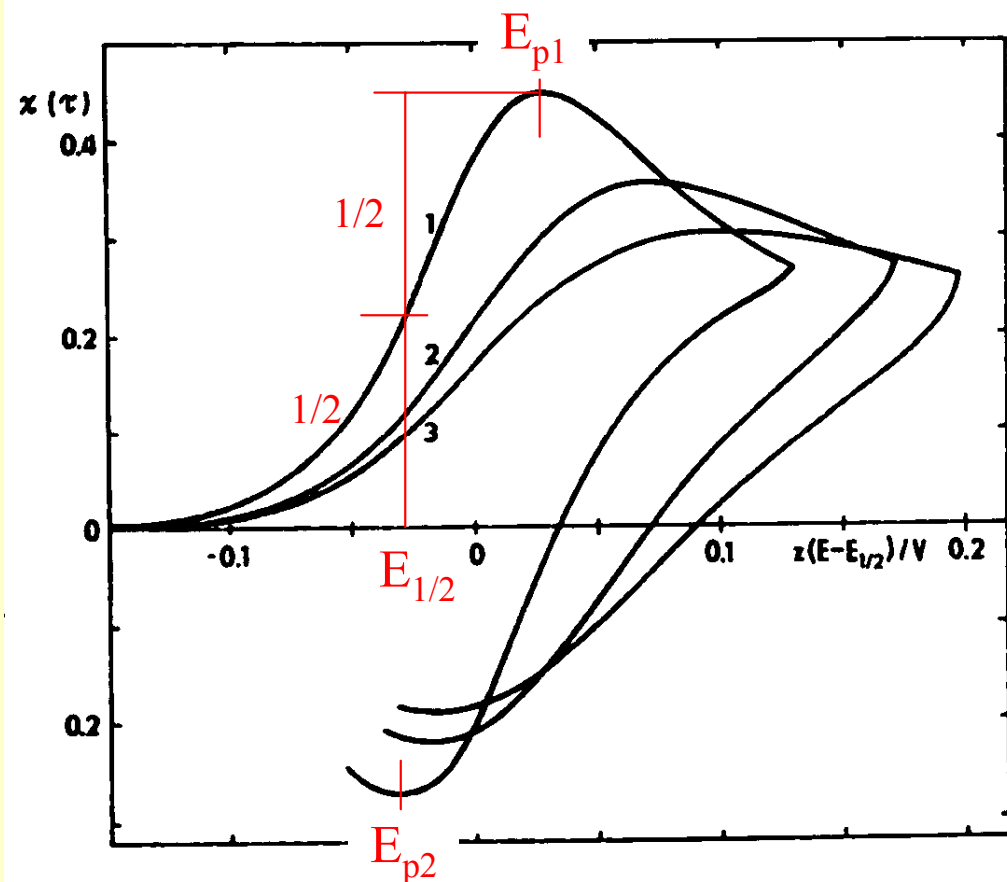
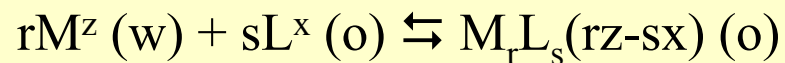
Úměrné konstantě stability komplexu K_{ML} a koncentraci složky v přebytku $c_{M(L)}$

$$K_{ML} = \frac{[ML^+(o)]}{[M^+(o)][L(o)]}$$

Usnadněný přenos náboje

Koncentrace iontu větší než koncentrace ligandu, $c_M \gg c_L$

Stechiometrie komplexu kation:ligand 1:1 (1)

1:2 (2)

1:3 (3)

$E_{p1}-E_{1/2}$

ΔE_p

χ_{p1}

0.028

0.059

0.4463

0.071

0.087

0.3533

0.098

0.112

0.3033

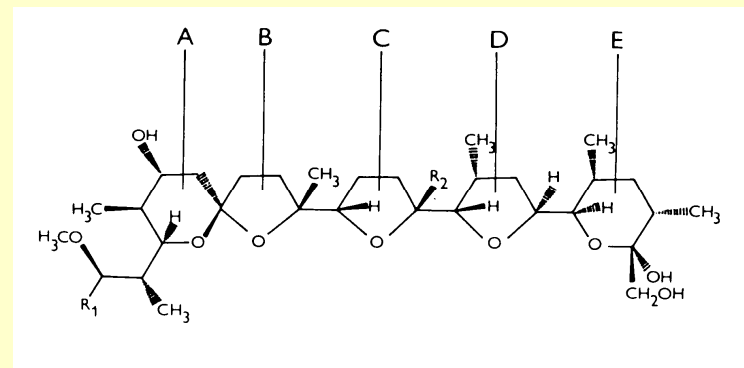
Stanovení kokcidiostatika monensinu ve fermentačním procesu

Výroba: *Streptomyces cinnamonensis*

Ionofóry - tvoří komplexy s ionty, usnadňují jejich přenos přes membrány

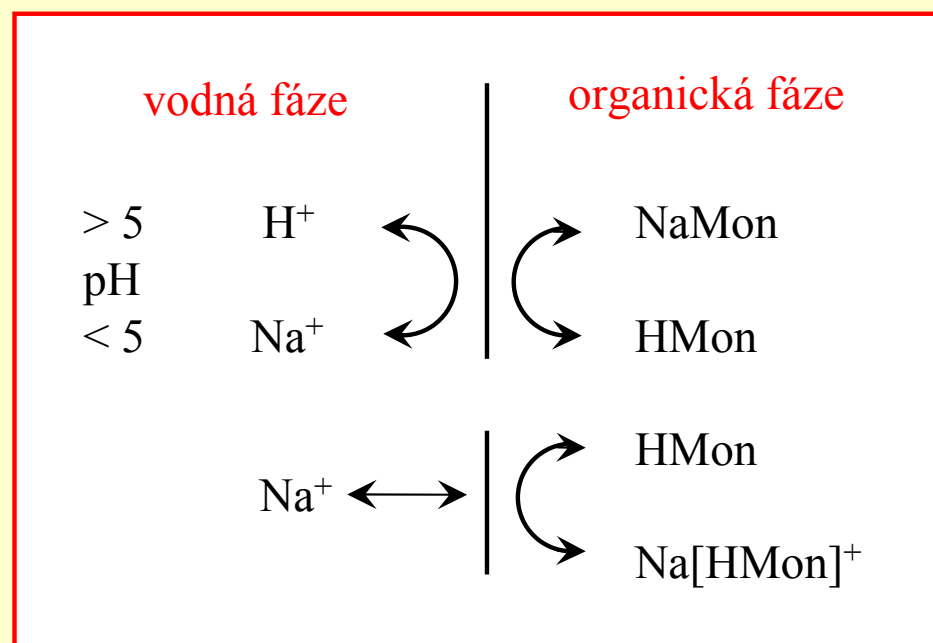
- jsou iontově selektivní
- vykazují antibiotické vlastnosti

=> iontově-selektivní elektrody (valinomycin)

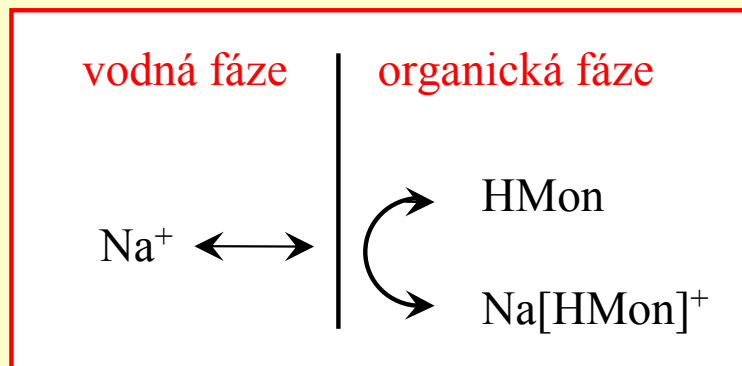
Struktura monensinu A: $R_1 = \text{CH}_2(\text{Me})\text{CO}_2\text{H}$, $R_2 = \text{Et}$; B: $R_1 = \text{CH}_2(\text{Me})\text{CO}_2\text{H}$, $R_2 = \text{Me}$; C: $R_1 = (\text{CH}_2)_3\text{CO}_2\text{H}$, $R_2 = \text{Me}$

Monensin je přítomen ve fermentační půdě ve formě sodné sole NaMon,
=> snadná extrakce do nitrobenzenu

Stanovení kokcidiostatika monensinu ve fermentačním procesu

Půlvlnový potenciál reakce:

$$E_{1/2} = \Delta^w_o \phi^0_{\text{Na}} - (RT/F) \ln K_{\text{Mon}} c^w_{\text{Na}} = \Delta^w_o \phi^0$$

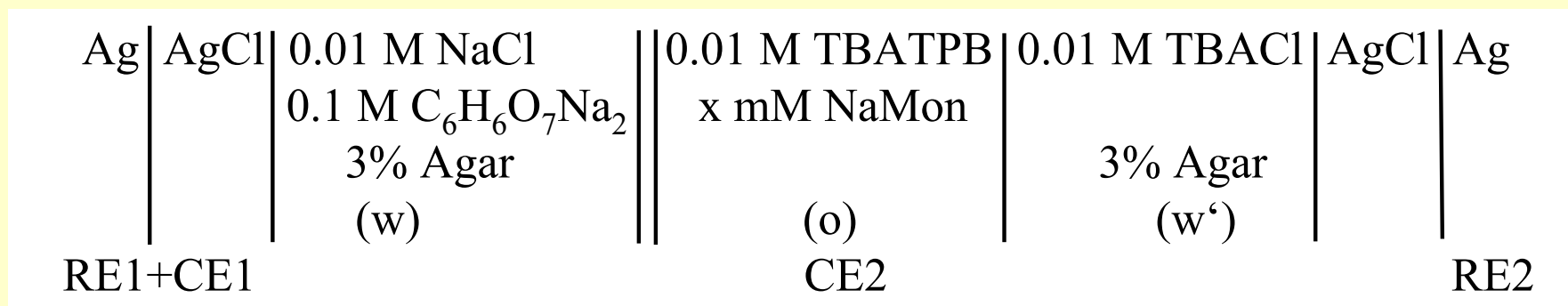
$$E_{1/2} = 0.45 \text{ V}$$

$$\Delta^w_o \phi^0_{\text{Na}} = 0.354 \text{ V}$$

$$\log K_{\text{Mon}} = 5.9 \quad (\text{monensin A})$$

$$\log K_{\text{Mon}} = 6.05 \quad (\text{monensin B})$$

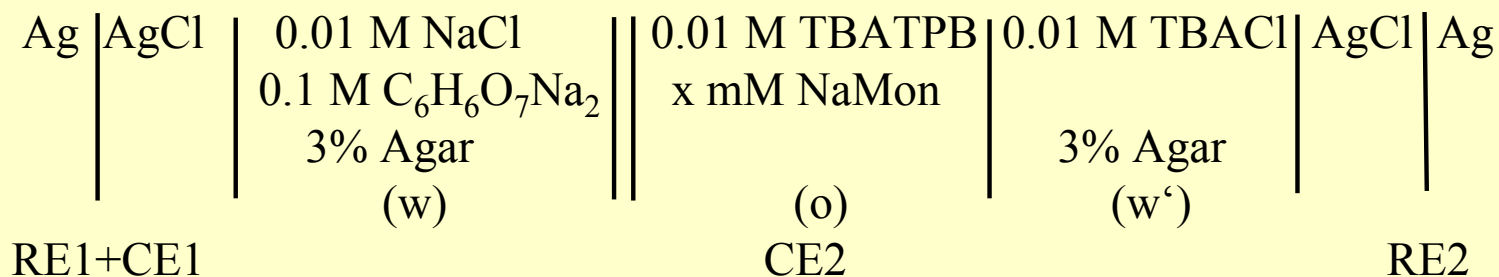
Elektrochemický systém:

Referentní rozhraní s TBA⁺: $\Delta^w_o \phi^0_{\text{TBA}} = -0.275 \text{ V}$

$$\Rightarrow \mathbf{E = \Delta^w_o \phi_0 - \Delta^w_o \phi^0_{\text{TBA}} = 0.45 + 0.275 = 0.320 \text{ V}}$$

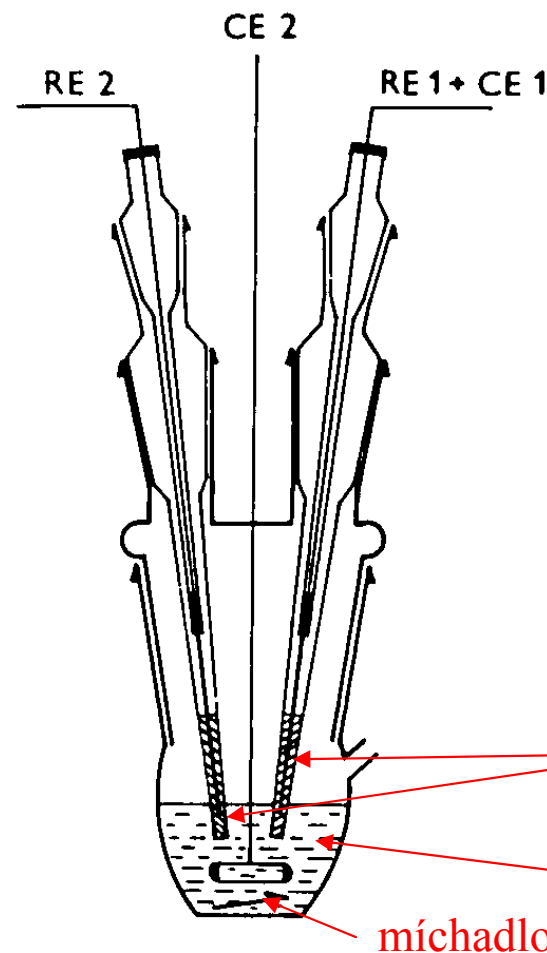
Stanovení kokcidiostatika monensinu ve fermentačním procesu

Elektrochemická nádobka

Příprava agarové elektrody:

1. 0.03 g agaru na 1 ml roztoku
2. zahřátí na vodní lázni
3. nalití horkého roztoku do skleněné elektrody postavené na skle
4. zasunutí Ag/AgCl elektrody
5. po vychladnutí (ztuhnutí gelu) je elektroda připravena

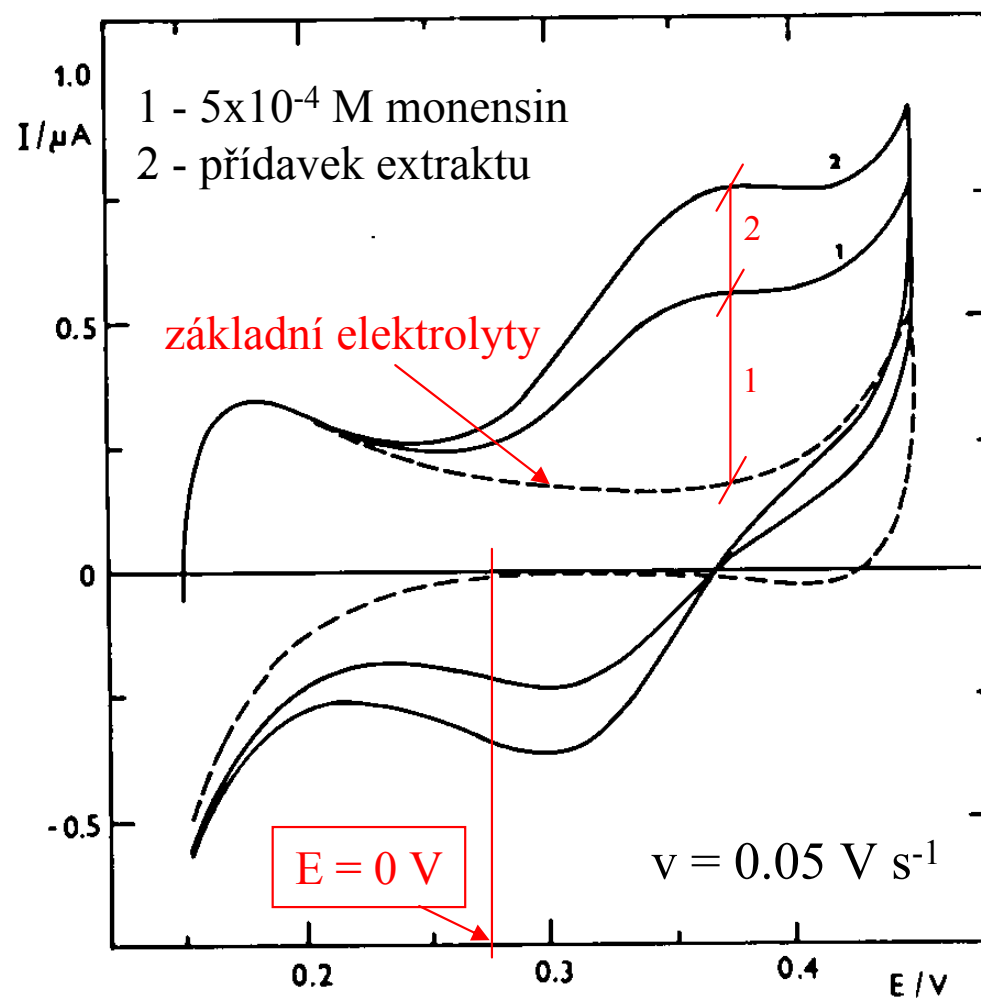
agarové elektrody
(průměr ústí ~ 1 mm)

organická fáze

míchadlo

Stanovení kokcidiostatika monensinu ve fermentačním procesu

$$E = \Delta^w_o\phi^0 - \Delta^w_o\phi^0_{\text{TBA}} = 0.45 + 0.275 = 0.320 \text{ V}$$

Stanovení kokcidiostatika monensinu ve fermentačním procesu

Proud voltametrického píku při polarizační rychlosti 50 mV s^{-1}

$$c_{\text{Mon}} = 1,38 I_p [\text{mM dm}^{-3}, \mu\text{A}]$$

r.s.d. = 2.27 %, korelační koeficient $r = 0.9982$

Porovnání s mikrobiologickým stanovením 11 suchých vzorků

Comparison of microbiological (MB) and electroanalytical (EL) determination of monensin

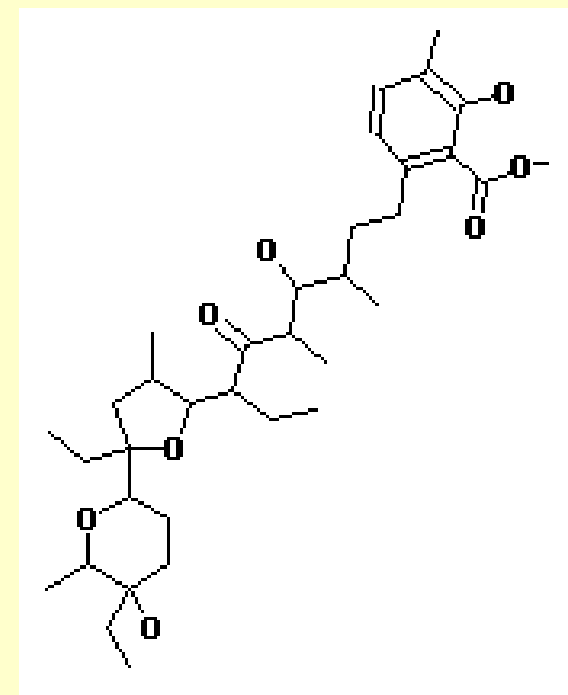
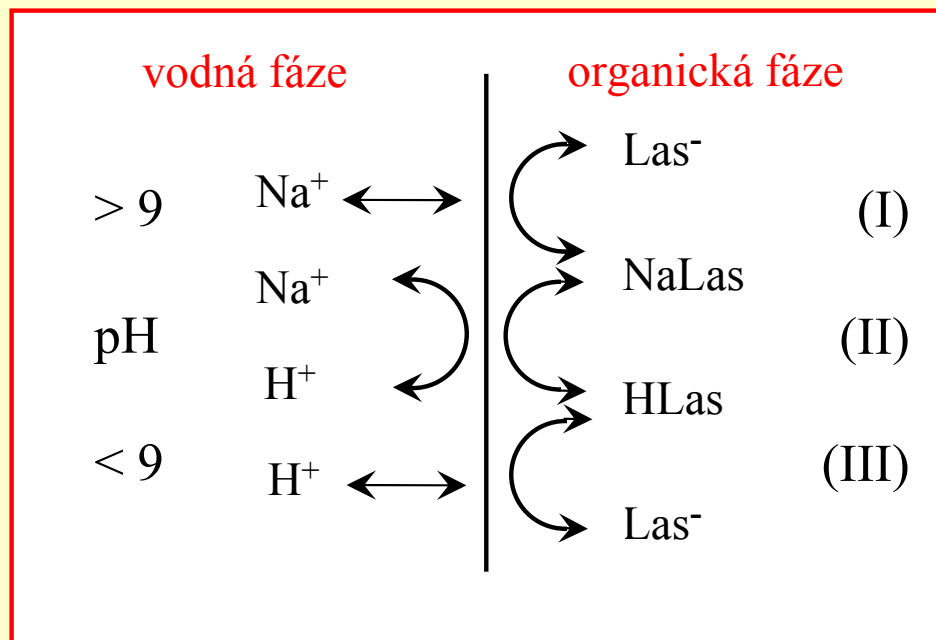
Sample No.	Concentration (g/kg)		Difference (%)
	MB	EL	
1	129.5	132.3	+ 2.16
2	89.6	91.0	+ 1.56
3	76.6	73.6	– 3.9
4	52.2	58.2	+ 11.4
5	110.8	104.2	– 5.9
6	50.4	49.9	– 1.2
7	72.4	82.1	+ 13.3
8	141.4	154.1	+ 8.9
9	75.0	73.4	– 2.13
10	34.1	38.1	+ 11.7
11	60.3	60.1	+ 0.33

stochastický charakter odchylek

t test: $t_c = 0.15$, $t_T = 0.88$
(pro $\alpha = 0.05$)

Stanovení antibiotika lasalocidu ve fermentační půdě

Ionofór, acyklická karboxylová kyselina

Tvoří komplex se sodnými ionty při $\text{pH} > 9$ (I), při nižších hodnotách pH usnadňuje přenos protonu (III).

Lasalocid je přítomen ve fermentační půdě ve formě sodné sole NaLas
 $\Rightarrow$ pro stanovení je možné využít reakci (I), $c_{\text{Las}}(\text{o}) \ll c_{\text{Na}}(\text{w})$

Stanovení antibiotika lasalocidu ve fermentační půdě

Konstanta stability komplexu NaLas: $\log K_{\text{NaLas}} = 9.25$

$$E_{1/2} = \Delta^w_o \phi^0_{\text{Na}} - (RT/F) \ln K_{\text{Mon}} c^w_{\text{Na}} = \Delta^w_o \phi^0$$

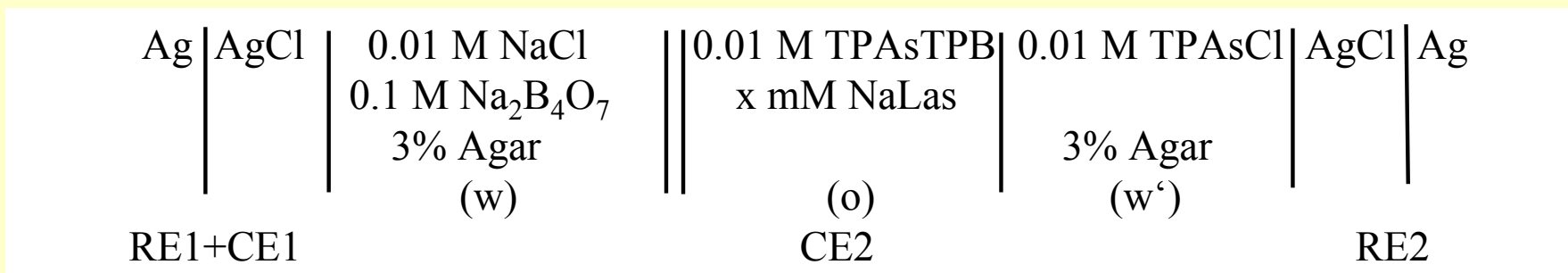
$$\Delta^w_o \phi^0_{\text{Na}} = 0.354 \text{ V}, \quad \mathbf{E_{1/2} = -0.153 \text{ V}}, \quad \text{pro } c_{\text{Na}} = 0.21 \text{ mol dm}^{-3}$$

=> místo TBA^+ jiný kation s menší Gibbsovou energií přenosu, př. TPAs^+

$$\Delta^w_o \phi^0_{\text{TPAs}} = -0.372 \text{ V}$$

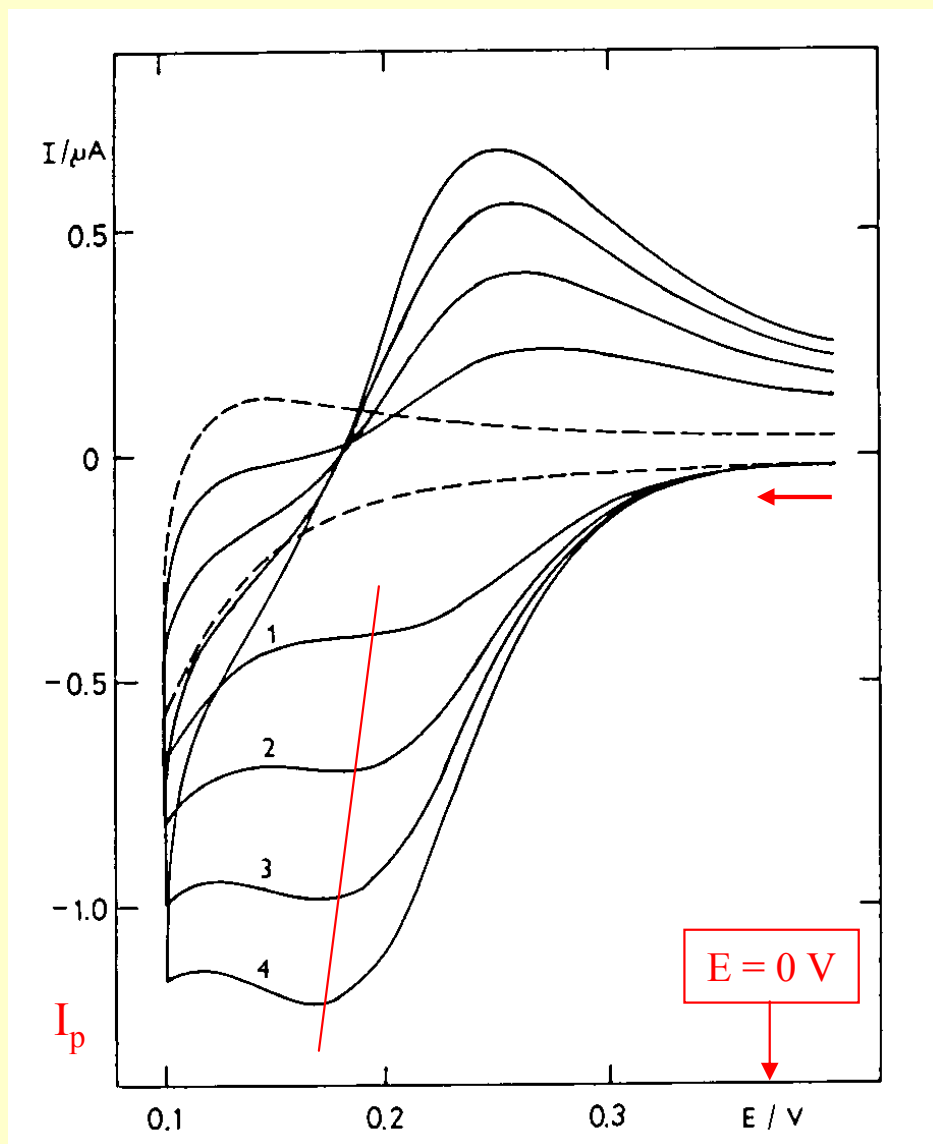
$$\mathbf{E = \Delta^w_o \phi^0 - \Delta^w_o \phi^0_{\text{TPAs}} = -0.153 + 0.372 = 0.219 \text{ V}}$$

Elektrochemický systém:

Stanovení antibiotika lasalocidu ve fermentační půdě

Přenos Na^+ z organické do vodné fáze

$$I_p = 787.96 c_{\text{NaLas}} - 0.0131 \quad [\mu\text{A}, \text{mol dm}^{-3}]$$

pro c_{NaLas} od 2×10^{-4} do $1.4 \times 10^{-3} \text{ mol dm}^{-3}$

r.s.d. 1.45%,
korelační koeficient $r = 0,9994$

Základní literatura je uvedena v textu

A.G. Volkov (Ed.), Liquid Interfaces in Chemical, Biological, and Pharmaceutical Applications, Marcel Dekker, New York, 2001.

J. Koryta a K. Štulík, Ion-selective Electrodes, Cambridge University Press, Cambridge 1983.

V. Mareček, Z. Samec a J. Koryta, Adv. Coll. Interface Sci., 29 (1988) 1.

J. Koryta, P. Vanýsek a M. Březina, J. Electroanal. Chem., 67 (1976) 263.

V. Mareček a Z. Samec, J. Electroanal. Chem., 185 (1985) 263.

V. Mareček, H. Jänchenová, M.P. Colombini a P. Papoff, J. Electroanal. Chem., 217 (1987) 213.

D. Homolka, K. Holub a V. Mareček, J. Electroanal. Chem., 138 (1982) 29.

V. Mareček, H. Jänchenová, M. Březina, M. Betti, Anal. Chim. Acta, 244 (1991) 15.

J. Koryta, Guo Du, W. Ruth a P. Vanýsek, Faraday Discuss. Chem. Soc., 77 (1984) 209.